

ӘОЖ 37.091.3:91

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

Илесова Ш.М.

2-курс магистранты, 7М01506 - География педагогін даярлау білім беру бағдарламасы, Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Ғылыми жетекшісі: г.ғ.к., доцент Тажекова А.Д.

Бұл мақалада географиялық зерттеу әдістері арқылы оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту жолдары қарастырылады. Автор бақылау, салыстыру, картографиялық талдау және далалық зерттеу сияқты әдістердің тиімділігін сипаттайды. Мұндай тәсілдер оқушылардың танымдық белсенділігі мен сыни ойлауын арттырады. Зерттеу жұмыстары оқушыларды нақты өмірлік жағдайларды талдауға және шешім қабылдауға үйретеді. Нәтижесінде, оқушылардың шығармашылық және зерттеушілік дағдылары дамиды.

Кілт сөздер: географиялық зерттеу әдістері, оқушылар, зерттеушілік қабілет, танымдық белсенділік, сыни ойлау, далалық жұмыс, картографиялық талдау, білім беру.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушының бойында өз бетінше білім алуға, зерттеуге, талдауға, және алған білімін тәжірибеде қолдануға қабілетті тұлға қалыптастыру. Осы мақсатқа жетудің тиімді жолдарының бірі – географиялық зерттеу әдістерін оқу үдерісінде тиімді қолдану. География пәні – табиғат пен қоғам арасындағы өзара байланысты танытатын, зерттеу мен тәжірибеге негізделген ғылым. Сондықтан бұл пәнде зерттеушілік қабілеттерді дамыту ерекше маңызға ие.

Географияда қолданылатын зерттеу әдістері – бақылау, тәжірибе, салыстыру, модельдеу, картографиялық және статистикалық талдау. Бұл әдістер оқушыны ойлануға, талдауға, ақпаратты іздеуге және оны жүйелеуге үйретеді. Мысалы, оқушы табиғи аймақтарды салыстыру арқылы олардың ерекшеліктерін анықтай алады немесе картамен жұмыс істеу арқылы кеңістіктік ойлау қабілетін дамытады.

География пәнінде қолданылатын зерттеу әдістері оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер

оқушыларға табиғат құбылыстарын, географиялық процестерді тереңірек түсінуге және оларды ғылыми тұрғыдан талдауға мүмкіндік береді. Әр әдіс өз ерекшеліктеріне сәйкес оқушының логикалық ойлауын, талдау қабілетін арттырады және оларды деректерді жинау, өңдеу және ұсыну дағдыларымен таныстырады.

Бақылау әдісі — географияда ең негізгі зерттеу әдістерінің бірі. Оқушы табиғаттағы немесе әлеуметтік ортаның өзгерістерін байқап, сол арқылы нақты деректер мен ақпараттар жинайды. Бұл әдіс оқушыға зерттеу тақырыбы бойынша практикалық тәжірибе жинауға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушы жергілікті климаттың өзгерістерін бақылап, оның себептері мен салдарын зерттей алады.

Тәжірибе әдісі зерттеушілік жұмысты жүйелі әрі ғылыми негізде жүргізуге бағытталған. Оқушы белгілі бір құбылысты немесе процесті зерттей отырып, оның нәтижесін бақылау үшін тәжірибелер жасайды. Географияда тәжірибе жасау экологиялық зерттеулер, табиғаттағы процестерді түсіну үшін қолданылады. Мысалы, оқушы түрлі топырақ түрлерінің ылғал сіңіру қабілетін зерттеу арқылы географиялық процесс туралы қорытынды жасайды.

Салыстыру әдісі географиялық құбылыстарды немесе аймақтарды бір-бірімен салыстыру арқылы олардың ұқсастықтары мен ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы оқушы түрлі табиғи аймақтардың, климаттық шарттардың, экологиялық жағдайлардың айырмашылығын зерттеп, географиялық құбылыстардың айырмашылығын тереңірек түсіне алады. Мысалы, оқушы жазық және таулы жерлердің табиғи ерекшеліктерін салыстырып, олардың әрқайсысының географиялық аспектілерін зерттей алады.

Модельдеу әдісі географиялық құбылыстарды не процестерді түсінуге арналған нақты модельдер жасауға көмектеседі. Бұл әдіс арқылы оқушылар әртүрлі географиялық үдерістердің ішкі құрылымын, механизмдерін түсінеді. Мысалы, климаттық өзгерістер немесе жер сілкінісінің әсерін модельдеу арқылы оқушы табиғаттағы осы процестердің қалай жұмыс істейтінін зерттейді.

Картографиялық әдіс - географиялық зерттеулердің негізгі құралдарының бірі. Оқушылар карталармен жұмыс істей отырып, кеңістіктік ойлау қабілетін дамытады. Олар карталардан түрлі географиялық нысандарды, мысалы, елдер, қалалар, өзендер мен тауларды дәл анықтай алады. Сонымен қатар, картографиялық әдіс оқушыларға географиялық деректерді визуалды түрде ұсынуға мүмкіндік береді, бұл оларға нақты кеңістіктік жағдайларды түсінуге және географиялық зерттеулерді дұрыс жасауға көмектеседі.

Статистикалық талдау әдісі географиялық зерттеулердің маңызды элементі болып табылады. Бұл әдіс оқушыларға әртүрлі географиялық деректерді жинап, оларды талдауға, салыстыруға және қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Мысалы, оқушылар ауа райының өзгеруін, табиғи апаттардың жиілігін немесе экологиялық жағдайды статистикалық деректер арқылы зерттей алады. Осылайша, статистикалық талдау оқушыларға сандық ақпаратты өндеп, ғылыми негізде тұжырым жасау дағдыларын қалыптастырады.

Бұл зерттеу әдістері оқушыларды ақпаратты іздеуге, жинауға, талдауға және қорытынды жасауға үйретеді. Әр әдіс оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамытып, оларды өздігінен жұмыс істей алатын, сыни ойлайтын, ғылыми негізде шешім қабылдай алатын тұлға ретінде қалыптастырады.

Географиялық зерттеу әдістерін оқу үдерісінде тиімді қолдану оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамытуға ықпал етеді. Мұндай әдістерге бақылау, салыстыру, картографиялық талдау, далалық зерттеу және эксперимент жүргізу жатады. Бұл жұмыстар оқушылардың қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттырып, ғылыми ойлау, дербес талдау, қорытынды жасау дағдыларын қалыптастырады. Зерттеушілік қабілетті дамыту үшін жобалық жұмыстар, практикалық тапсырмалар, жағдайлық (кейс) әдістер, цифрлық карталармен жұмыс сияқты тәсілдер қолданылады. Мұғалімнің бағыттаушы рөлі оқушыны дербес ізденіске жетелеп, оларды нақты өмірлік мәселелерді шешуге бейімдейді.

Зерттеу әдістерін тиімді үйрету үшін келесі әдіс-тәсілдер ұсынылады: жобалық жұмыстар, практикалық сабақтар, дала жұмыстары, презентация және постер қорғау. Бұл тәсілдер оқушының белсенділігін арттырып, оны тек білім алушы емес, білімді жасаушы деңгейіне көтереді. Сонымен қатар, заманауи цифрлық құралдарды (Google Earth, ArcGIS, онлайн карталар) қолдану зерттеуді қызықты әрі нәтижелі етеді.

Зерттеушілік қабілетті қалыптастыру үшін оқушыларға нақты мақсаттар қою, оларға еркіндік беру, зерттеу жүргізуге ыңғайлы орта қалыптастыру қажет. Мұғалім бағыттаушы, кеңесші ретінде әрекет етуі керек. Сондай-ақ, оқушылардың зерттеу нәтижелерін таныстыруына мүмкіндік беру – олардың сенімділігін арттырып, жауапкершілік сезімін дамытады.

Мысалы, 7-сыныпта «Климат белдеулері» тақырыбын зерттеу кезінде оқушылар әртүрлі климаттық аймақтарды салыстырып, дереккөздерден мәлімет жинап, презентация жасайды. Ал 9-сыныпта «Қазақстанның табиғи ресурстары» тақырыбына жоба дайындап, экономикалық карта сызады. Осындай жұмыс түрлері оқушылардың дербестігін, зерттеушілік дағдысын дамытады.

Зерттеу жұмыстарына арналған бағалау критерийлері: мәлімет жинау сапасы, талдау дәлдігі, қорытындыны тұжырымдай алу, жұмысын таныстыра білу. Бұл бағалау әдісі оқушыны тек дұрыс жауап іздеуге емес, өз ойы мен дәлелін айтуға жетелейді.

География пәні арқылы оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамыту – олардың тұлғалық және танымдық дамуына жол ашады. Зерттеу әдістерін

дұрыс әрі жүйелі қолдану нәтижесінде оқушы өз ойын еркін жеткізе алатын, сыни ойлайтын, жауапкершілігі жоғары тұлға ретінде қалыптасады. Сондықтан география сабағында зерттеуге негізделген оқытуды кеңінен қолдану – уақыт талабы.

Қорытындылай келе География пәнінде қолданылатын зерттеу әдістері оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту үшін үлкен маңызға ие. Бұл әдістер оқушыларға ғылыми ойлау мен талдау дағдыларын қалыптастырып, оларды табиғаттағы өзгерістерді, географиялық құбылыстарды терең түсінуге бағыттайды.

Бақылау әдісі оқушыларға табиғаттағы құбылыстарды өз көздерімен көруге және зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы олар белгілі бір аймақтағы немесе табиғи жағдайда болып жатқан өзгерістерді байқап, оның себептерін түсінуге тырысады. Салыстыру әдісі оқушыларға түрлі географиялық аймақтар мен құбылыстардың ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы олар табиғаттың әртүрлі аймақтардағы айырмашылықтарын, ұқсастықтарын зерттеп, географиялық құбылыстарды түсінуін тереңдете алады.

Картографиялық әдіс кеңістіктік ойлау қабілетін дамытуға маңызды рөл атқарады. Карта мен географиялық деректер арқылы оқушылар жер бедері, климаттық жағдайлар және басқа да географиялық факторлар туралы түсінік алады. Модельдеу әдісі географиялық құбылыстарды нақты модельдер арқылы көрсетуге мүмкіндік береді, бұл оқушылардың теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруға көмектеседі. Статистикалық талдау әдісі географиялық деректерді жинап, өңдеу арқылы оқушыларға ғылыми тұжырым жасауға мүмкіндік береді.

Жалпы, бұл әдістер оқушылардың ғылыми зерттеу дағдыларын дамытып, оларды дербес зерттеулер жүргізуге, ақпаратты жинап, талдауға және қорытынды шығаруға үйретеді. Географиялық зерттеу әдістерін қолдану оқушыларды тек білім алу процесінде ғана емес, сонымен қатар өз бетінше жұмыс істей алатын, сыни ойлайтын зерттеуші тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы Назарбаев Зияткерлік мектептерінің оқу бағдарламалары Жаңартылған білім беру мазмұны бойынша география пәні әдістемелік нұсқаулықтары Қ. Нұрсұлтанов. Географияны оқыту әдістемесі. Алматы, 2020 Интернет ресурстар: <https://www.geoportal.kz>, <https://nci.kz>

2. Әбілқасымова Б. География әдістемесі: Оқулық. – Алматы: «Білім» баспасы, 2010. – 320 б.

3. Калганова Л.С. Географиялық білім беру: Теория және практика. – Мәскеу: Академия, 2006. – 280 б.

4. Сейтқасымова Ә. География пәнін оқытудағы инновациялық технологиялар. – Астана: «Қазақстан» баспасы, 2015. – 250 б.
5. Кенжебаева Н. Оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамыту әдістері. – Алматы: Рауан, 2012. – 180 б.
6. Марченко В.А., Иванова Т.М. География: Білім беру және зерттеу әдістері. – Мәскеу: Высшая школа, 2008. – 320 б.
7. Молдабекова Ж. Географиялық білім беру және оның әдіснамасы. – Алматы: «Қазақстан» баспасы, 2017. – 250 б.
8. Толғанбай Н.Т. География пәнін оқытудағы әдіс-тәсілдер мен инновациялық технологиялар. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2019. – 210 б.
9. Бейсенова М.А. Географиялық зерттеу әдістері және оларды мектепте қолдану. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2014. – 220 б.

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ПРИМЕНЕНИЕ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

Илесова Ш.М.

Научный руководитель: Тажекова А.Д.

В данной статье рассматриваются пути развития исследовательских способностей учащихся посредством применения географических методов исследования. Автор описывает эффективность таких методов, как наблюдение, сравнение, картографический анализ и полевые исследования. Эти подходы способствуют повышению познавательной активности и критического мышления учащихся. Исследовательская деятельность обучает анализу реальных жизненных ситуаций и принятию решений. В результате у учащихся развиваются творческие и исследовательские навыки.

Ключевые слова: географические методы исследования, учащиеся, исследовательские способности, познавательная активность, критическое мышление, полевые исследования, картографический анализ, образование.

DEVELOPING STUDENTS' RESEARCH SKILLS THROUGH THE APPLICATION OF GEOGRAPHICAL RESEARCH METHODS

Ilesova Sh.M.

Scientific supervisor: Tazhekova A.D.

This article explores the ways to develop students' research skills through the use of geographical research methods. The author describes the effectiveness of techniques such as observation, comparison, cartographic analysis, and field studies. These approaches enhance students' cognitive engagement and critical thinking. Research activities teach students to analyze real-life situations and make informed decisions. As a result, students' creative and research abilities are strengthened.

Keywords: geographical research methods, students, research skills, cognitive engagement, critical thinking, fieldwork, cartographic analysis, education.

REFERENCES

1. Law on Education of the Republic of Kazakhstan Curriculum of Nazarbayev Intellectual Schools Methodological guidelines for the geography subject based on updated educational content Q. Nursultanov. *Methodology of Teaching Geography*. Almaty, 2020 Online resources: <https://www.geoportal.kz>, <https://nci.kz>
2. Abilkassymova B. *Methodology of Geography: Textbook*. – Almaty: "Bilim" Publishing House, 2010. – 320 p.
3. Kalganova L.S. *Geographical Education: Theory and Practice*. – Moscow: Akademiya, 2006. – 280 p.
4. Seitkassymova A. *Innovative Technologies in Teaching Geography*. – Astana: "Kazakhstan" Publishing House, 2015. – 250 p.
5. Kenzhebayeva N. *Methods for Developing Students' Research Skills*. – Almaty: Rauan, 2012. – 180 p.
6. Marchenko V.A., Ivanova T.M. *Geography: Education and Research Methods*. – Moscow: Vysshaya Shkola, 2008. – 320 p.
7. Moldabekova Zh. *Geographical Education and Its Methodology*. – Almaty: "Kazakhstan" Publishing House, 2017. – 250 p.
8. Tolganbay N.T. *Methods and Innovative Technologies in Teaching Geography*. – Almaty: "Mektep" Publishing House, 2019. – 210 p.
9. Beysenova M.A. *Geographical Research Methods and Their Application in Schools*. – Almaty: Kazakh University Publishing House, 2014. – 220 p.